

З урахуванням введених понять і елементів схеми, результуюча структурна схема ПЗ може бути подана в такому вигляді (див. мал. 5).

Побудована СС дозволяє:

- зменшити розмірність оброблюваних даних у порівнянні з вихідною моделлю в десятки разів;
- суттєво зменшити витрати на уявлення збереження даних при побудові бази знань.

Надійшла до редколегії 05.06.2000

Д.П. Альошин, ад'юнкт каф. кримінального права та кримінології Ун-ту внутр. справ

ВЧИНЕННЯ РОЗКРАДАНЬ ЗА ПОПЕРЕДНІМ ЗГОВОРМ ГРУПОЮ ОСІБ

У чинному Кримінальному кодексі України така форма співучасті, як вчинення розкрадань за попереднім зговором групою осіб, передбачена як кваліфікуюча обставина для шести складів злочинів, що посягають на державну та колективну власність, і для п'яти складів злочинів, що посягають на приватну власність громадян. Проте, незважаючи на велику кількість наукових робіт, присвячених різним формам співучасті в цілому і кримінально-правовим аспектам групової злочинності зокрема, питання про те, що ж розуміти під групою осіб як кваліфікуючою ознакою розкрадань і досі залишається відкритим.

У абз.1 п.25 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 року №12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» роз'яснюється, що «крадіжку, грабіж, розбій, шахрайство і вимагательство належить кваліфікувати як здійснені за попереднім зговором групою осіб тоді, коли за домовленістю, яка виникла до початку вчинення відповідного злочину, в ньому брали участь як *співвиконавці* дві й більше особи» [1, с.358]. Вказане визначення групових розкрадань, здавалося б, виключає можливість подальшого тлумачення характеру ролей, що виконують учасники такої групи, оскільки однозначно визначає дану об'єктивну ознаку – співвиконавство. Разом з тим, дане роз'яснення Пленуму не претендує на роль непорушного правила, оскільки, по-перше, не підмінює кримінальний закон, а, по-друге, на наш погляд, необгрунтовано обмежує рамки визначення такої форми співучасті, як група осіб, яка виникає за попереднім зговором винних, що призводить до невиправданого послаблення боротьби з однією з найбільш небезпечних та розповсюджених на даний момент форм прояву злочинності – груповою злочинністю. В цілому ж, відносно функцій учасників групового розкрадання, можна виділити декілька основних точок зору, висловлених окремими авторами в різний час.

Так, деякі криміналісти вважають, що злочинною групою, яка вчинює розкрадання і не має ознак організованої, слід вважати будь-яку співучасть за попереднім зговором двох або більше осіб [2, с.565].

Наступна позиція полягає в тому, що до складу групи, яка вчинює розкрадання за попереднім зговором, крім співвиконавців, можуть входити не всі, а лише дехто з перелічених у ч.2 ст.19 КК співучасників. Так, окремі спеціалісти вважають за можливе обмежити склад злочинної групи лише співвиконавцями та фізичними пособниками, причому не будь-якими, а лише тими, хто надавав безпосередню допомогу виконавцям під час і на місці вчинення злочину [3, с.53-54].

Пануючою на сьогоднішній день точкою зору, закріпленою у згаданій постанові Пленуму, є визнання учасниками групи лише співвиконавців розкрадання. Причому більшість криміналістів вважає за можливе розподіл ролей тільки в організованій злочинній групі [4, с.130-131]. Окремі автори стверджують, що і в організовану групу можуть входити лише ті співучасники, котрі безпосередньо виконують об'єктивну сторону розкрадань [5, с.192].

Деякі спеціалісти, відзначаючи, що вчинення злочину за попереднім зговором групою осіб можливе лише у такій формі співучасті як співвиконавство, фактично відносять до співвиконавців фізичних пособників, які діяли під час і на місці вчинення злочину [6, с.130]. Подібна тенденція ототожнення різних за характером виконуваних функцій співучасників, на жаль, спостерігається і в діяльності Пленуму Верховного Суду України, згідно з окремими роз'ясненнями якого, до співвиконавців деяких групових злочинів належать не лише фізичні, а й інтелектуальні пособники [7, с.9-10]. Подібне вирішення питання суперечить нормам про співучасть, закріпленим у Загальній частині КК України.

Не зупиняючись на детальній критиці перелічених поглядів, відзначимо, що ми стоїмо на позиції авторів, які стверджують, що учасниками групи при вчиненні розкрадань мають вважатися усі особи, які входять до її складу, і виконують за попереднім зговором взаємно погоджені функції у процесі здійснення задуму групи [8, с.125].

Дійсно, законодавець, формулюючи ту чи іншу кваліфікуючу ознаку злочину, враховує, насамперед, її вплив на істотне підвищення суспільної небезпеки злочину в цілому. Для розкрадань однією з таких ознак є форма співучасті, а саме вчинення злочину за попереднім зговором групою осіб. Правильно відзначив Р.Р. Галіакбаров, що рівень суспільної небезпеки групових посягань, наприклад, на власність, серйозно підвищується за рахунок в основному специфіки самого механізму завдання шкоди відносинам, що охороняються [9, с.30]. Та чи можна погодитися з ним та іншими авторами у тому, що даний механізм, який підвищує суспільну небезпеку злочинів, «вмикається» лише при виконанні дій, що завдають шкоду об'єкту кримінально-правової охорони? Чи можна визнати, що тільки спільне виконання

розкрадань підвищує можливість більшої результативності даного роду посягань? Гадаємо, що ні. Суспільна небезпека групових розкрадань полягає не лише в тому, що кожен із злочинців діє в ролі співвиконавця, а й у тому, що злочин вчинюється спільними зусиллями співучасників, котрі можуть бути не лише виконавцями, а й виконувати інші, заздалегідь обумовлені ролі. Вчинення розкрадань з розподілом ролей досить часто більш результативне, аніж просте співвиконавство, оскільки в ряді випадків дозволяє з більшим успіхом обрати жертву, зникнути з місця злочину, перевезти і реалізувати викрадене, знищити сліди злочину, протидіяти розкриттю, що, звичайно, ускладнює процес розслідування.

Таким чином, здається, що, формулюючи кваліфікований склад групових розкрадань, законодавець враховував підвищену небезпеку не «безпосередньої» участі у вчиненні даного роду діянь, а саме «спільності» здійснення розкрадань. Разом з тим, складність полягає в тому, яким чином можна розмежувати злочинну групу, яка вчинює розкрадання за попереднім зговором від інших проявів співучасті. Зокрема, від простої співучасті з виконанням різних ролей, з одного боку, і від організованої групи – з іншого. Для цього необхідно ознаки співучасті в цілому розглянути у порівнянні з однією з її форм – групою осіб, що виникає за попереднім зговором винних.

1. З об'єктивної сторони ознака спільності при вчиненні розкрадань за попереднім зговором групою осіб набуває дещо іншого змістовного навантаження, аніж при вчиненні аналогічного злочину при простій співучасті за попередньою згодою. Тут співучасник вже не просто обмежується сприянням вчиненню злочину, не просто створює умови для здійснення розкрадання виконавцем, він вже є частиною групи, органічно входить до її складу, свідомо докладає усіх своїх зусиль для досягнення злочинного результату.

Так, якщо змістом поведінки співучасника є лише надання певної допомоги виконавцю розкрадання, і цілі його не виходять за межі цієї допомоги, чи можна дії такої особи кваліфікувати як участь у груповому злочині? Гадаємо, що ні. Зокрема, якщо А. на прохання Б. дає останньому ножівку, щоб випилити у торговельній палатці отвір для здійснення крадіжки, і дії А. на цьому обмежуються, то вчинене А. є співучастю у вигляді пособництва. Звичайно, ознака спільності діянь як обов'язкова ознака будь-якої форми співучасті тут наявна. Але у даному випадку спільність, як ознака об'єктивної сторони співучасті, ще не має того ступеня згуртованості співучасників злочину, стійкості суб'єктивних зв'язків між ними, що характерно для учасників групового розкрадання.

З іншого боку, необхідно відмежовувати групу осіб за попереднім зговором від організованої групи. Більшість спеціалістів визнають, що одна з основних ознак організованої групи – її стійкість. Дана позиція, зокрема, відображена у визначенні поняття організованої групи в ч.3 ст.27 Проекту нового КК України, ухваленого у першому читанні Верховною Радою

України [10, с.11]. Разом з тим, не можна не погодитися з В.В. Биковим, що група осіб за попереднім зговором теж досить стійка, оскільки між зговором її членів до вчинення групового злочину існує певний проміжок часу, протягом якого група не розпадається. І все ж, як справедливо відзначає автор, це різного рівня, різної якості стійкість. Стійкість групи осіб за попереднім зговором різниться від стійкості як ознаки організованої групи тим, що в першому випадку формування злочинної групи ще не завершено, склад її не стабілізувався, члени групи вільно виходять з неї, так само легко з'являються нові члени. Стійкість організованої групи як її основна ознака має дещо інший характер: тут є стабільність, сталість її складу, входження в групу нових членів ускладнено, а до виходу будь-кого з групи решта членів ставиться негативно [11, с.8].

Як вже відзначалося, учасники групових посягань на власність можуть виконувати різні ролі. Останні кримінологічні дослідження і статистичні дані підтверджують, що основна маса розкрадань вчинюється саме неорганізованими злочинними групами, що утворилися за попереднім зговором винних. Специфіка таких груп свідчить про те, що злочини, як правило, вчинюються безпосередньо усіма співучасниками, та все ж не можна виключати і розподіл ролей, який не обмежується поділом виконавчих функцій. Разом з тим, не можна погодитися з думкою окремих криміналістів, котрі вважають розподіл ролей ознакою, достатньою для визнання групи організованою [12, с.365]. Робити такий висновок – значить необгрунтовано розширяти межі організованої групи, що, безперечно, призведе до жорсткості кримінально-правової репресії.

2. Спільність умислу, як ознака суб'єктивної сторони групового посягання на власність, в першу чергу характеризується тим, що кожен співучасник, який входить до складу групи, діє навмисно. Інтелектуальний момент умислу такої особи включає усвідомлення суспільної небезпеки не тільки діяння, що вчинюється нею особисто, а й спільних дій усіх членів групи, а також передбачення настання суспільно небезпечних наслідків, що заподіюються ними. Разом з тим, відмітною особливістю суб'єктивної сторони групового розкрадання є усвідомлення винним тієї обставини, що він безпосередньо входить до складу групи, є невід'ємною її частиною при здійсненні злочинного задуму усіх співучасників. Вольовий момент умислу учасника групового розкрадання характеризується бажанням настання злочинних наслідків. При вчиненні розкрадань групою осіб кожен учасник такої групи особисто зацікавлений у настанні таких наслідків і тому вольовий момент умислу тут не обмежується їх свідомим допущенням, що можливо при вчиненні злочину при простій співучасті за попередньою домовленістю. Таким чином, у випадку групових розкрадань можливий лише прямий умисел стосовно як до спільних дій, так і до наслідків злочину.

Дану обставину слід у кожному випадку з'ясувати при аналізі такої ознаки групового розкрадання, як попередній зговір на вчинення цього

злочину. За справедливим зауваженням Г.Бушуєва, помилки в кваліфікації за ознакою групи осіб виникають і в зв'язку з неправильною думкою, що попередня домовленість між виконавцем і рештою співучасників про спільне розкрадання в усіх випадках має оцінюватися як попередній зговор групи осіб на вчинення злочину, тобто розглядатися як кваліфікуюча ознака [13, с.17]. На нашу думку, з метою забезпечення логічної послідовності при використанні термінології, про попередній зговор, як ознаку співучасті, доцільно говорити у випадку вчинення злочину групою осіб і організованою групою. Якщо скоєно злочин у співучасті без утворення групи, більш доцільно використовувати поняття «попередня домовленість», яка за своїм обсягом є менш змістовною, і може, зокрема, обмежитися угодою на одноразовий акт сприяння виконавцю злочину. При вчиненні злочину за попереднім зговором групою осіб, ступінь стійкості суб'єктивних зв'язків між учасниками групи є більш високою у порівнянні з простою співучастю за попередньою домовленістю. Групове розкрадання характеризується готовністю кожного співучасника виконати будь-яку взаємоузгоджену функцію, необхідну для досягнення спільного для всіх злочинного результату. Тому згода на вчинення злочину набуває тут уже дещо іншого смислового змісту. Не даремно законодавець, формулюючи кваліфікуючу ознаку розкрадань, вказав на те, що група вчинює злочин саме «за попереднім зговором».

Окремі криміналісти як одну із суб'єктивних ознак групового злочину називають спільність мети всіх учасників групи [14, с.58-61]. Дана точка зору здається спірною. Дійсно, практика свідчить, що деякі учасники групового розкрадання можуть і не переслідувати мети незаконного збагачення. Так, організатор або підмовник можуть діяти через помсту до потерпілого, у той час як виконавець переслідувати корисні цілі. Таким чином, на нашу думку, єдність корисливого мотиву та мети незаконного збагачення при вчиненні розкрадань групою осіб, не є обов'язковим для всіх учасників групи, однак, оскільки вказані мотив та мета є необхідними ознаками складу розкрадань, вони є обов'язковими для виконавця і повинні усвідомлюватися рештою співучасників. Здається, що криміналісти, які визнають як обов'язкову суб'єктивну ознаку групових злочинів спільність мети усіх учасників групи, припускаються помилки в термінології. На нашу думку, при описові обов'язкових суб'єктивних ознак групових злочинів в цілому і групових розкрадань зокрема, точніше буде говорити про таку ознаку, як єдність (спільність) намірів вчинити злочин. Про спільність мети співучасників можна говорити лише в тому аспекті, коли під даною ознакою розуміється проміжна мета – вчинення вказаного у диспозиції статті Особливої частини КК злочину. Проте, щоб уникнути неточностей у термінології, доцільніше використовувати поняття «єдність намірів» при вчиненні злочину.

Отже, така форма співучасті як група осіб, що виникає за попереднім зговором винних, вимагає самостійного законодавчого визначення. Відображення такого поняття безпосередньо в законі дозволить уникнути

практичних помилок при кваліфікації групових злочинів. Разом з тим, таке визначення має бути єдиним для всіх складів злочинів, у яких дана форма співучасті вказана як кваліфікуюча ознака, і, тому, на наш погляд, міститися у Загальній частині КК. Заслуговує на увагу той факт, що в проєкті нового КК України саме в Загальній частині дано подібне визначення. Так, у ч.2 ст.27 проєкту вказано: «Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо в ньому брали участь дві або більше осіб, які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення» [10, с.11]. Слід відзначити, що у визначенні нічого не сказано про виконавчі функції учасників групи. Разом з тим, наведене визначення не розкриває усіх ознак, притаманних даній формі співучасті. Звичайно, що закон не може дати вичерпної характеристики тому чи іншому поняттю. У цьому випадку на допомогу приходять керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, який, на наш погляд, повинен переглянути поняття групи, що передбачене у чинній постанові.

Список літератури:

1. Сборник постановлений Пленума Верховного Суда Украины по уголовным делам. Х., 1995. 2. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., 1961. 3. Орехов В.В., Алексеев В.А. Совершенствование законодательства об ответственности за групповые преступления // Вестник Ленинградского университета. Серия 6. 1988. Вып.2. 4. Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. К., 1996. 5. Погребняк И.Г. Квалификация хищений, совершенных по предварительному сговору группой лиц // В сб.: Борьба с хищениями государственного и общественного имущества. М., 1971. 6. Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. К., 1986. 7. Постановление Пленума Верховного Суда Украины от 26 февраля 1999 года №3 «О внесении изменений и дополнений в постановление Пленума Верховного Суда Украины от 1.04.1994 г. №1 «О судебной практике по делам о преступлениях против жизни и здоровья человека» // Вестник Верховного Суда Украины. 1999. №2. 8. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. М., 1974. 9. Галиакбаров Р.Р. Групповое преступление. Постоянные и переменные признаки. Свердловск, 1973. 10. Проект нового Кримінального кодексу України // Українське право. 1997. №2. 11. Быков В.В. Совершение преступления группой лиц по предварительному сговору // Законность. 1999. №3. 12. Новицький Г.В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб і організованою злочинною групою // Суд в Україні: боротьба з корупцією, організованою злочинністю і захист прав людини: Наук.-дослід. ін-т «Проблеми людини». К., 1999. Т.12. 13. Бушуев Г. Группа лиц как квалифицирующий признак состава преступления // Советская юстиция. 1970. №3. 14. Хакимов И.Х. Правовые вопросы соучастия в хищении социалистического имущества. Ташкент, 1975.

Надійшла до редакції 22.05.2000